כיתות ז'-ט' | הלכה · חמ"ד | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | רמב"ם, הלכות דעות ז, א-ב

"הרי זה מחריב את העולם": רכילות ולשון הרע

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יבחינו, לפי הרמב"ם, בין רכילות, לשון הרע והוצאת שם רע.
- התלמידים יסבירו למה לפי הרמב"ם גם דבר אמת יכול להיות לשון הרע.
- התלמידים יישמו את ההבחנות על מצבים מבית הספר ומהרשת.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך המילים שלי בונות או הורסות?

בכל שיעור התלמידים מוסיפים ל"מילון המילים" של הכיתה מושג הלכתי אחד ודוגמה מהחיים, כולל מהרשת.

🧪 פתיחה

ניסוי מחשבתי: "מישהו כתב בקבוצת הכיתה משפט אמיתי לגמרי על תלמיד אחר: 'הוא נכשל במבחן'. האם זה בסדר? ואם זה היה שקר?" התלמידים מצביעים (בסדר / לא בסדר / תלוי) ומנמקים בקצרה. לא מכריעים עדיין.

📖 הסבר למורה

הרמב"ם (דעות ז, א) פותח בפסוק "לא תלך רכיל בעמיך" (ויקרא יט, טז). רכיל הוא "זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה": מעביר מידע על אנשים, "אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם".

בהמשך (ז, ב) הרמב"ם מתאר עוון גדול עוד יותר, לשון הרע: "המספר בגנות חברו, אף על פי שאמר אמת". ומי שאומר שקר על חברו נקרא "מוציא שם רע". כלומר, לפי הרמב"ם יש שלוש דרגות: רכילות (העברת מידע, גם בלי גנאי), לשון הרע (גנאי אמיתי) והוצאת שם רע (גנאי שקרי).

שאלת הפתיחה מקבלת כאן תשובה ברורה: לפי הרמב"ם, גם המשפט האמיתי בקבוצה הוא לשון הרע. החיבור לרשת הוא פירוש שלנו ויישום לימינו, לא חלק מדברי הרמב"ם, וכדאי לומר זאת.

זרמים: נכתב לחמ"ד, ומתאים גם לממלכתי כשיעור ערכים מתוך מקורות ההלכה. בממלכתי אפשר להדגיש את הערך ואת הדיון; בחמ"ד גם את החיוב ההלכתי ("עובר בלא תעשה").

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (קיצור שולחן ערוך, שולחן ערוך, רמב"ם). כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקור (מתוך ספריא, נוסח תורת אמת / מכון ממרא)

רמב"ם, משנה תורה, הלכות דעות, פרק ז, הלכות א-ב

המרגל בחברו--עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תלך רכיל בעמיך" (ויקרא יט,טז). ואף על פי שאין לוקין על לאו זה, עוון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל; לכך נסמך לו, "לא תעמוד על דם ריעך" (שם). צא ולמד, מה אירע לדואג האדומי. איזה הוא רכיל--זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני: אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם. יש עוון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע; והוא המספר בגנות חברו, אף על פי שאמר אמת. אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו נקרא. אבל בעל לשון הרע--זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני, וכך וכך היו אבותיו, וכך וכך שמעתי עליו, ואומר דברים של גנאי: על זה הכתוב אומר, "יכרת ה', כל שפתי חלקות--לשון, מדברת גדולות" (תהילים יב,ד).

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר או פירוש, ובו כתוב של מי הוא. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה"	רכיל: כמו רוכל שמסתובב עם סחורה, הוא מעביר מידע מאדם לאדם.
"אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם"	אמת לא מספיקה כדי שמותר לספר. השאלה היא גם מה הדיבור עושה.
"אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו נקרא"	הדרגה החמורה ביותר: סיפור שקרי שפוגע בשם הטוב של אדם.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף העבודה, כרטיסי מצבים (אפשר להשתמש בתרגיל 2 שבדף), צבעים

1. פתיחה: ניסוי מחשבתי והצבעה (6 דקות)
2. קריאה מודרכת בהלכות א-ב: מסמנים בשלושה צבעים רכילות, לשון הרע והוצאת שם רע (12 דקות)
3. עבודה בקבוצות: 6 כרטיסי מצבים (חלקם מהרשת). כל קבוצה מסווגת לפי הרמב"ם (12 דקות)

4. דיון: חוזרים לשאלת הפתיחה. מה הרמב"ם היה עונה? (8 דקות)
5. כרטיס יציאה ומילון המילים (7 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה ההבדל בין רכיל לבין בעל לשון הרע, לפי הרמב"ם?
2. איך נקרא מי שאומר שקר על חברו?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה, לדעתכם, הרמב"ם אומר שרכילות "מחריב את העולם", גם כשאין בה גנאי?
2. האם "אבל זה נכון!" הוא תירוץ טוב, לפי הרמב"ם? הסבירו.

הערכה (מה דעתי?)

1. האם קל יותר לדבר לשון הרע ברשת מאשר פנים אל פנים? למה?

🏁 סיכום השיעור

כל תלמיד כותב "כלל אצבע" אחד לעצמו לפני שהוא שולח הודעה על מישהו אחר, וחלק מהכללים נתלים על "מילון המילים".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו דוגמה אחת לרכילות שאין בה גנאי.
2. מה הייתם עונים לחבר שאומר "זה לא לשון הרע, זה נכון"?

💡 הערות למורה

יש מצבים שבהם מותר ואף צריך לספר (למשל כדי להגן על מישהו מפגיעה). הם לא בכלל ההלכות שלמדנו כאן. אם תלמידים מעלים אותם, חשוב לומר שיש היתרים כאלה, ושבמקרה של פגיעה פונים למבוגר. בשאלה הלכתית מעשית פונים לרב.

📝 בדף העבודה

טבלת שלוש הדרגות, סיווג שישה מצבים מבית הספר ומהרשת, שאלות הבנה ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- רמב"ם הלכות דעות פרק ז (מכון ממרא)

מחוון למורה

מחוון: רכילות, לשון הרע או הוצאת שם רע?

1. רכיל: מעביר דברים מאדם לאדם ("כך אמר פלוני") · אמת (גם אמת אסור). בעל לשון הרע: מספר בגנות חברו · אמת. מוציא שם רע: מספר גנאי · שקר.
2. 1. ר (העברת דברים, גם בלי גנאי) · 2. ש (שקר) · 3. ל (גנאי אמיתי) · 4. ל (גנאי אמיתי שמופץ; היישום לרשת הוא שלנו).
3. 1. "לא תלך רכיל בעמיך" (ויקרא יט, טז). 2. "אף על פי שהוא אומר אמת" / "אף על פי שאמר אמת".
4. תשובה פתוחה. כיוונים: האמון בין אנשים, החברות, האווירה בכיתה. (זה פירוש של התלמיד, לא לשון הרמב"ם.)
5. לפי הרמב"ם הרכילות "גורם להרוג נפשות רבות מישראל", ולכן סמוך לה האיסור לעמוד מנגד כשדם רעך נשפך: דיבור יכול להוביל לפגיעה ממשית.